

פסח

תשובות

הפוך בה והפוך בה

בעניני החג

1. ד. - שום תשובה מהזכרות אינה נכונה, שכן חג הפסח חל ביום ארבעה עשר בניסן בלילה, החל מבין הערביים. הוא נקרא כך על שם קרבן הפסח הנשחט בשעות אלו. חג המצות, לעומתו, חל בין חמישה עשר בניסן לבין כא בן.
2. ג. מתחילים לשחוט את קורבן הפסח ביום ארבעה עשר בניסן אחרי הצהרים (שמות יב, ו: והיה לכם למשמרת עד איבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים).
3. על אף היותו טהור, הוא אינו רשאי לאכול את קורבן הפסח מחמת שלא נמנה עליו מראש, דהיינו, הוא לא נועד מראש עם קבוצת אנשים לשם הקרבת הקורבן ואכילתו במשותף (מס' זבחים ה, ח: הפסח אינו נאכל אלא למנויו).
4. א. סדר הגעת האנשים למקום (פסחים ה, ה).
5. "אל תאכלו ממנו נא (= חצי מבושל) ובשל מבשל במים כי אם עלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו (שמות יב, ט). כאמור, יש לעלות את קורבן הפסח (באמצעות שפוד), ובשום פנים ואופן לא בתוך סיר.

6. על פי מסכת פסחים ז, ב חייב הקורבן להיצלות דווקא באש ואילו במקרה דנן, חלק ממנו נצלה בלהט דופן התנור, ולכן הוא אסור באכילה, ויש לקלוף את מקומו.

7. על פי אחת הדעות, נלמדת חובה זו מסתירה לכאורה בין שני כתובים: בשמות יב, ה מצוים בני ישראל לקחת לקרבן פסח "מן הכשבים ומן העיזים", דהיינו, מן הצאן דווקא, ואילו בדברים טז, ב מצוה התורה "וחבת פסח לה' אלקיך צאן ובקר".

הבקר מוזכר גם בתיאור הקרבת הפסח בימי יאשיהו (דבה"ב לה, יב). הפתרון לסתירה מדומה זו מצוי, אליבא דחלק מהתנאים, בעובדה שבשני סוגי קורבנות הכתוב מדבר: קורבן פסח בא מן הצאן, ואילו הבקר משמש לקורבן אחר — חגיגה (מכילתא, פסחא, ד, עמ' 13-14).

8. המדובר בכיכר לחם שלא היתה שייכת לו, ובגון שמכר את החמץ לנוכרי, ועל פי הכלל "לא יהיה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחר ושל גבוה" (פסחים ה, עמוד ב) לא עבר על לאו.

9. א. חובה לאכול מצה בפסח רק ביום הראשון. (ספרא. אמור, פרק יא:ג, דף ק עמוד ב).

10. החסה אומנם מתוקה, ובכך היא משמשת משל לתנאים הטובים שהיו נחלת חלקם של בני ישראל בירידתם מצרימה [במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך" (בראשית מז, ו)]. בתלמוד הירושלמי (פסחים ב: ה, כט ע"ג) מוסבר, שהחסה נחשבת למרור, מכיוון שאם אין מלקטים אותה, היא מתקשה. וטעמה נהיה מר — משל לבני ישראל במצרים.

• מכילתא דר' ישמעאל, מהדורת ח"ש הארואוויטץ וי' רבין, ירושלים תש"ז

11. שמונה המילים הללו הן, כדברי אב"י (מגילה לא, עמ' א) סימן לקטעים הנקראים בתורה בשמות ימי החג (בחר"ל — בארץ ישראל שבעת הראשונים בלבד).

א. משכו וקחו לכם צאן ב. שור או כשב או עז כי יולד ג. קדש לי כל בכור ד. אם כסף תלוה את עמי. ה. פסל לך שני לוחות אבנים. ו. וידבר ה' אל משה במדבר סיני. ז. ויהי בשלח פרעה את העם. ח. כל הבכור אשר יולד.

12. א. 1. אלומה קטנה. 2. מידת יבש, עשירית האיפה, כארבעה ליטרים במדותינו.

ב. "ממחרת השבת", ממחרת יום טוב ראשון של החג, דהיינו, ממחרת טו בניסן = ט"ז בו.

ג. הנפת העומר היא בבית המקדש.

ד. הכהן מניף את עומר השעורים, מקריב כבש לעולה ומביא מנחת סולת ונסך יין.

ה. הכהן.

ו. היום איננו נחשב ל"מקרא קדש".

ז. הנפת עומר השעורים מתירה את אכילת התבואה החדשה ("חדש" בלשון חז"ל).

13. המושג "ספירת העומר" סובל שתי הגדרות (לפי מילון "אבן שושן"):

א. בלשון חכמים: מניין הימים ממחרת הפסח, שהביאו בו את העומר ועד חג הביכורים — שבעה שבועות.

ב. בלשון ימי הביניים: כינוי לברכה שאומרים אחרי תפילת מעריב בימים שבין פסח לשבועות, לקיים את המצווה "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימות תהינה".

• הסדר הזה תקף אומנם אך ורק אם ראשון של פסח חל באחד משלושת הימים הבאים: שבת, ראשון ושלשי.

שיר השירים (לשבת חול המועד)

מס' מרא מקום	אל תקרי	אלא	הערות
א, ו	תחרו	נחרו	נחרו = נהגו בי בחרון אף.
ב	תצאי לך	תיעני לך	
ג	ארצנו	ערשנו	
ד	קירות ברושים	קרות ברותים	על פי מעתק ש < ת.
ה	הקוצים	החוחים	
ו	החרף עבר	הסתו עבר	במקרא, סתו = חורף, וכן בשפות שמיות נוספות.
ז	הניסנים	הניענים	
ח	לצוארך מהר כרמל	לצמתך מהר גלעד	
ט	כערד הקבוצות	כערד הקצובות	קצובות = רחלים.
י	כנחל שני	כחוט השני	שני = אדום. נחל שני נמצא בסיני.
יא	הטללים מעלה לבונה	הצללים גבעת הלבונה	
יב	בשר וחלב	דבש וחלב	חס ושלום!
יג	מר ואהלים	מר ואֶהֱלֹת	אֶהֱל = עץ בושם.

מס' מרא מקום	אל תקרי	אלא	הערות
יד	טו		הנכון.
טו	ה, י	זך ואדום	צח ואדום
טז	ג, ד	כמגולות	כנגולות
יז	ה	הרהימוני	הרהיבני
יח	ו	מדחימות	מתאימות
יט	ה	מתפרקת	מתפרקת
			= נשענת. וכן מרפק משרש זה בלשון חכמים.

...ומשיב לענין

בהלכות החג

1. "שהרי משה עומד בפסח ראשון ומוזהיר על כל הלכות פסח שני". (משנה ברורה סימן תכט, א').
2. "אין נופלין על פניהם בכל חודש ניסן, ואין אומרין צדקתך בשבת במנחה, ואין מספידין בו ואין מתענין בו להזכיר בציבור" [= פירוש דאין מזכירין התענית בציבור. (סימן תכט, סעיף ב ומשנה ברורה, ט)].
3. ג. – גם שכיר, שנשלח על ידי בעל הבית, יכול לבצע בדיקת חמץ (סימן תלב, משנה ברורה ח').
4. תשובות ב ו-ד נכונות (סימן תמו, סעיף א, ומשנה ברורה ג).
5. טענתו שגויה, במחילה, שהרי נכון, אומנם, שהבהיר איננו כלולה באיסור חמץ, אלא שבעליה נהנים מעצם "ההנהגה".

בחמץ, שאיסורו אכילה, ביטול והנאה. (סימן תמח, סעיף ז.
ומשנה ברורה ל).

6. "כדי שלא יחזור ויבלע ממדים ממים ויתחין שעליהם שיש בהן פליטת החמץ" (סימן תנב, משנה ברורה לד).

7. הבוונה, כמוכן, ל"מים שלנו": המים המשמשים לאפיית המצות חייבים ללון בלילה שלפני כן בכלי כדי שלא יהיו חמים, עובדה העלולה לגרום להחמצת העיסה. (סימן תנה, סעיף א, ומשנה ברורה ב).

8. "לפי שיש אומרים שהמלח מחמם את העיסה, ועל ידי כן העיסה נוחה להחמיץ" (סימן תנה, משנה ברורה מ).

9. האיסטניס (פ"י איש מפונק שאם יאכל ביום אינו תאב לאכול בלילה) מתענה בערב פסח, כדי שיאכל מצה לתיאבון (סימן תע, סעיף ג, ומשנה ברורה יא).

10. ד. לא די שהקורבן נשחט, אלא שגם אתה, הקורא, נפלת אולי קורבן לשאלה משיאה (סוגסטיבית), שהרי כתוב מפורש הוא: שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם זכר (שמות יב, ה)!

11. ד. — שום תשובה מהנ"ל אינה נכונה, שכן, פרט לליל הסדר אין שום חובה לאכול מצה בפסח "דכתיב בערב תאכלו מצות אבל שאר כל הלילות וכל הימים אינו מזהר אלא שלא לאכול חמץ זכר" (סימן תעה, משנה ברורה מד).

12. ג. — ביום טוב הראשון מעלים לתורה חמישה אנשים (סימן תפח, סעיף ג).

13. ג. — קריאת התורה היא "משכו וקחו לכם צאן", המפטיור בפרשת פנחס, וההפטרס בספר יהושע.

14. "בליל שני אחר תפילת ערבית מתחילין לספור העומר, ואם שבח לספור בתחילת הלילה הולך וסופר כל הלילה" (סימן תפט, סעיף א).

15. שגויו יש להוסיף לכלל: "מי ששואל אותו חברו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך וכך זכר" (סימן תפט, סעיף ד).

16. "חדש" האסור מן התורה מסויג אך ורק לחמשת מיני דגן: חיטה, שעורה, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון (סימן תפט, משנה ברורה מד).

17. שמונה המילים הללו הן סימנים לסדר קטעי הקריאה בתורה בשמונת ימי הפסח (היום השמיני — בחו"ל בלבד):
משך = משכו וקחו לכם צאן...
תורא = שור או כשב או עז...
קדש = קדש לי כל בכור.

בכספא = אם כסף תלזה את עמי.
פסל = פסל לך שני לוחות אבנים.
במדברא = במדבר סיני באהל מועד.
שלח = בשלח פרעה את העם.
בוכרא = כל הבכור אשר יולד.

18. בליל שביעי של פסח אין אומרים "שהחיינו", שכן אין הוא רגל בפני עצמו (בניגוד לשמיני עצרת, שהוא אינו המשך של חג הסוכות, אלא רגל בפני עצמו) (סימן תצ, סעיף ז, ומשנה ברורה יג).

19. א. בשמים: "דענין הבשמים הוא כדי להשיב את הנפש שבואבת על הנשמה היתירה שניטלה ממנו אחר שבת, וביום טוב ליכא (= אין) נשמה יתירה".
ב. אש — מברכים עליה רק במוצאי שבת ובמוצאי יום כיפור, לפי שנאסרה כל היום, מה שאין כן ביום ט"ז ניסן תצא א, ומשנה ברורה ב, ג.

20. ישראל, למשל, שנסע לאמריקה, ומכר שם את חמצו (הנמצא בארץ) בערב פסח בשעה 8 בבוקר, יהיה מנוע ליהנות ממנו אחר הפסח, שכן בשעת המכירה, השעה בישראל היא כבר צהריים, זמן שמכירת החמץ כבר לא הועילה (וראוי לשים לב לכך, שהולכים אחר מקום החמץ ולא אחר מקום בעליו).

התורה הכתובה והמסורה

ענייני מסורה

יום א

1. שמות יב, כב אל המשקוף: המילה "המשקוף" היא אחת משש מילים בתנ"ך שאלהן מתחברות שלוש המילים "אל", "על" ו"על" [אל המשקוף, "על המשקוף" (שם שם, כג), ו"על המשקוף" (שם שם, ז)].

2. יב, כט בבית הבור: אחד מחמישה זוגות אחד מקבל ב' ואחד לא מקבל ב'.
בחמישה זוגות מילים במקרא, שכל אחד מהם פותח במילה בית, מופיעה מילה זו פעם אחת בצורתה הבסיסית ופעם שניה בהקדמת האות ב — בְּבֵית. המילים "בבית הבור" בפסוקנו מהוות אחת מחמש ההדגמות לכך.
[למשל:

א. ירמיהו לו, טו בית הבור.

ב. פסוקנו — בבית הבור.

ב. דהיי"ב כו, כא: בית החפשיית.

מל"ב טו, ה: בבית החפשיית].

3. יב, נ את משה ואת אהרן: זה שבעניינינו טועים בו.

בגלל צירוף שונה במקצת בעניינינו (בפסוק כח, שבו נאמר... כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו) עלולים לטעות ולקרוא כן גם בפסוקנו, ובכך משמיטים את המילה "ואת".
יצוין, כי הערתו של המסרן נועדה להרחיק אוונו מטעות זו.

יום ב — ראה סוכות 10-1

יום ג

4. יג, ה הכנעני: כתמ"ס סימן.

כנעני והחתי והאמורי והחוי והיבוסים סימן.
היות שיש במקרא מספר פסוקים, שבהם מופיעים — ובסדר שונה — שמות העמים, מציין בעל המסורה את סדר הופעתם בפסוקנו באמצעות סימן המורכב מהאותיות הבולטות בכל שם ושם.

5. יג, יא לך: יש בתנ"ך ארבעה עשר פסוקים, שבכל אחד מהם נקרות שתי המילים — לך, לך.

6. יג, יג וכל: יש במקרא אחד עשר פסוקים, שבכל אחד מהם מופיעה המילה וכל בראש הפסוק, ובהמשך הפסוק היא נזכרת שוב.
[דוגמאות נוספות: בראשית ב, ה: וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח וכו'. ויקרא טו, יז: וכל בגד וכל עור וכו'].

יום ד

7. שמות כב, כט ביום: יש סופרים הטועים, הכותבים "וביום השמיני".

נזכיר שוב ושוב, כי כל הערה מסוג זה תכליתה להרחיק את הקורא מטעות, בהזהרה נגד ההתפתות לקבלת הגירסה המוטעית, הנראית הגיונית יותר — לכאורה.

יום ה

8. שמות לד, ו רחום וחנון: הצירוף "רחום וחנון" מופיע שלוש פעמים בתנ"ך.

9. לד, יד אחר: ריש גדולה מופיעה פעם אחת בלבד בתנ"ך — אפט זולתה.

יום ו

10. במדבר ט, א וידבר: בעשרה מקומות במקרא כתוב "וידבר ה' אל משה" ללא המילה "לאמר" בסמוך לה.

11. ט, ב הפסח: ליתא קמץ וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוותיה. המילה הפסח בקמץ [בטעם שאיננו מפסיק חזק] יחידאית במקרא, אך בכל המקומות, שבהם נקריה מילה זו באתנחתא או בסוף פסוק, היא נקודה כמותה. [כלומר, הכלל הוא, שבאתנחתא ובסוף פסוק המילה תהיה תמיד הפסח, וכאן הוא המקום היחיד, שהצורה היא הפסח, אע"פ שאיננה באס"פ].

12. ט, ה בראשון: שניים חסרים בלישנא ועשרים ותשע מילים בטעם ב בראש התיבה ופזרין. הערה ראשונה: בכל התנ"ך נקריה המילה "ראשון" בנטיית השונות פעמים בכתב חסר (ראשן — ללא ו). הערה שנייה: המילה בראשון היא אחת מעשרים ותשע מילים בתנ"ך, הפותחות באות ב, ושהטעם המקראי בהן הוא פזר.

שביעי של פסח

13. שמות יג, יז בראתם: שלושה שניים חסרים ואחד מלא אוריתא נביאים כתובים. המילה בראתם מופיעה בתנ"ך שלוש פעמים. פעמיים בכתב חסר [ללא ו] ופעם אחת בכתב מלא. שלוש ההקדויות מתפרסות אחת לאחת בתורה, בנביאים ובכתובים.

14. שם יד, יג אשר ראיתם: חמישה סבירין כאשר. בחמישה מקומות במקרא, שבהם נקריה המילה "אשר", היה ניתן לעפות למילה "כאשר". [יצוין, כי הערת המסורה מכוונת להזהיר מפני הנוסח הנראה לכאורה נכון].

15. שם יד, כח הבאים: המילה הבאים כתובה על פי המסורה בדרך קבע בראש היריעה בספר התורה שבקלף. בסך הכל ישנן שש מילים כאלה, וסימן ביה שמו"ו:
א. בראשית (פס' א).
ב. יהודה אתה ידוך אחיך (בראשית מט, ח).
ג. הבאים אחריהם בים (בענייננו).
ד. * שמר לך את חדש האביב (שמות לד, יא).
ה. מה טבו אהליך יעקב (במדבר כד, ה).
ו. ואעידה בם (דברים לא, כח).

16. שם טו, ח נזלים: שלוש. שנים מלא ו' ומלא י' ודין חסר ו' ומלא י'.

המילה נזלים מופיעה במקרא שלוש פעמים, פעמיים בכתב מלא דמלא, היינו בתוספות האותיות ו, י, וזה (=בפסקונו) חסר האות ו ומלא באות י.

שיר השירים

17. א, יא נקדות: חסר ו' קדמאה ומלא ו' תניינא. המילה "נקדות" כתובה בכתב חסר ו ראשונה ומלא ו שנייה.

18. א, יז רחוטנו: אחד משישה כתוב ח וקוראים ה. המילה "רחוטנו" היא אחד משישה (לפי הערה אחרת: ארבעה) מקומות שבהם מופיעה במילה האות ח, אך היא קרויה כאות ה. [יתר המילים הן: א) שמו"ב יג, לו: עמיהור כתיב, עמיהוד קרי. ב) משלי כ, כא: מבחלת כתיב, מבחלת קרי. ג) דניאל ט, כד: ולחתם כתיב ולחתם קרי].

19. ג, ד שהביאתיו: חמישה בטעם. בחמש מילים במקרא קיים צירוף הטעמים מהפך פשטא (שהביאתיו) במילה אחת.

¹ בנוגע לזיהוי המילה הפותחת באות ש"ן, ישנן דעות שונות אצל בעלי המסורה.

20. ג, ט אפריון: ליתא. מן אל"ף בי"ת.

א. המילה אפריון יחידאית בתנ"ך.

ב. מילה זו מופיעה ברשימת אלפא-ביתית של מילים יחידאיות בתנ"ך שכולן פותחות באות א, והאות הבאה היא לפי סדר א"ב (אַאָר, אַבְינר, אַגוּרָה וכו').

21. ד, ט באחד: חד משניים הכתובים כך, ואחד מאחד עשר קרי ת' בלשון.

המילה "באַחַד" היא אחת מתוך שתי מילים בתנ"ך הכתובות כך (השנייה גם היא בפסוקנו). היא אחת מאחת עשרה מילים הנקראות באות ת, אע"פ שכתובה שם אות אחרת או שלא כתובה שם אות. ראה למשל שמו"ב יב, כד. כג, ח. מל"ב כד, יד, ועוד).

22. ד, יא נפת: אחד עשר ראש פסוק וסוף פסוק נ.

פסוקנו הוא אחד מאחד עשר פסוקים בתנ"ך הפותחים והמסיימים באות נ. (דוגמאות נוספות: א) דברים יח, טו; נביא מקרבך אליו תשמעו. ב) ירמיהו ג, ח: גזר מתוך בבל.... לפני צאן. ג) משלי כ, כז: גזר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן).

23. ד, טו מן לבנון: ליתא מן חמישה עשר יחידאין.

הצירוף "מן" + "לבנון" הוא אחד מחמישה עשר מקרים, שבהם הצירוף של "מן" + המילה העוקבת הוא יחידאי במקרא.

(דוגמאות נוספות: "מן העי" (יהושע י, ב), "מן הארצה" (קהלת ט, ד), "מן שיחור" (דבה"א יג, ה)).

24. ה, טז וכלו: המילה "וכלו" נקריית פעמיים בתנ"ך.

המקום השני נמצא בפסוק שבו יש המילים "אפס קצהו": ...אפס קצהו תראה וכלו לא תראה (במדבר כג, יג).

25. ו, ט ברה: חמש פעמים בתנ"ך כתובה המילה "ברה" באות ה בסופה [ולא ב-א' – ברא].

26. ז, ה על שער: שלושים ושניים זוגות מן שנים שנים על. יש בכל התנ"ך שלושים ושתיים מילים הבאות (רק) פעמיים ב"על" לפניהן.

(הצירוף השני "על שער" מופיע בדבה"ב כו, ט. דוגמאות נוספות: "על אחת" – ויקרא ה, כב + שם שם, כו. "על שערי" – משלי יד, יט + דבה"ב כג, יט).

27. ח, ג ראשי:

זהו אחד מארבעה עשר בני זוג של מילים המופיעות בסביבה אחת, בעניין אחד, פעם אחת ללא ל ("תחת ראשי") ופעם אחת עם ל ("תחת לראשי" – שיר השירים ב, ו). (דוגמא נוספת: אב המון גוים (בראשית יז, ה), לאב המון גוים (בראשית יז, ד)).

לשון לימודים

ענייני לשון

1. "סדר" בעניינינו משמעו טקס: "מסיבה ערוכה בסדר ובתכנית קבועה מראש" (אבן שושן).

2. בתנ"ך, אומנם, מינה הדקדוקי של "כוס" הוא נקבה ("גם עלך תעבר כוס", איכה ד, כא), אך בלשון חכמים, המין הדקדוקי הרווח של "כוס" הוא זכר.

3. בעוד שמשמעו של הניב הוא "כל מי שרוצה", משמעותה הראשונית והמדייקת של מילה זו היא "רעב": כל מי שרעב יבוא ויאכל. וכן הוא בעברית, למשל באיוב ה, כב: ...לשד ולכפן תשחק.

4. ד. – שום תשובה אינה נכונה, שכן הנושא הוא "הלילה הזה", הנושא (ב) – "נשתנה" כמו כן, לא ייתכן ש"מה" =

"קמה" = מושא, שכן השואל עונה את התשובה כמו פיו ("שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה וכי").
על כורחך "מה" בהקשרנו = למה, דהיינו, תיאר סיבה.

5. צורת היחיד של מִסְבִּין היא "מִסֵּב", בניין הפעיל, שורש ס.ב.ב.

בתקופת חז"ל נהוג היה בשעת הסעודה להטות את הגוף שמאלה — לסובבו באופן חלקי.

6. בגיזרת ע"ע, נטיית הפועל בבינוני רבים היא על דרך מקלים, מֵאֲסִים וכיו"ב. על כן היינו מצפים לצורה "מִסְבִּין" (וכך הוא אצל התימנים!) תמורת מִסְבִּין. הגורם לשינוי זה הוא האות ב שאחרי פה"פ, וכן הדבר — בדיאלקט מסוים בארץ ישראל — במילים קִבֵּר תמורת קִבֵּר, בית גוברין במקום גְּבִרין, מִתְּרַגְּמָן ולא מִתְּרַגְּמָן.

7. א. במידה אפסית, שכן בעברית הקדומה "עונות" אינן אלא עיוגולים [חוני המעגל עג עוגה (=מעגל) ועמד בתוכה להתפלל על הגשמים].

ב. וו. הציטוט מכל שלושה פעלים: ויאפו, הוציאו, חמץ (!) — פועל במשקל פִּעֵל כמו נָא, קָרָה, וְקָן, וכיו"ב.

8. אומנם הגמרא דורשת אפיקומן = "אפיקו מניכר", דהיינו, "הוציאו את כליכם" או "הוציאו מיני מתקה", אך לאמיתו של דבר זוהי מילה יוונית שמשמעה "על הלולה". הווי אומר, אין מפטירים אחר הפסח על הלולה, אלא על פרוסת מצה בלבד.

9. "ספירת העומר" (ראה שמות טז, לו).

10. לא! "מצין" בעניינינו משמעו "ניכר" "מיוחד", (ולא "מעולה" כמקובל בעברית החדשה).

11. ראשי התיבות — כמו במספר מקרים נוספים — אינם אלא תוספת מאוחרת יותר בשפה העברית. תדע לך שכן הדבר, הואיל והמילה "לעז" מופיעה בתהילים. שם — כבכל התנ"ך — אין ראשי תיבות.

12. א. חֹלִי: חלק קוראים בטעות "חולִי".

ב. הפרשנים חלוקים בדעותיהם: יש האומרים, שזוהי צורת ציווי מְשׁוּרֵשׁ ח.ו.ל. (=רקד), על דרך קומוי, רוצי, שובי וכיו"ב.

לפי דעה אחרת, זוהי צורת בינוני מוארכת (בתוספת י, כמו מגביהי, משפילי, וכיו"ב) של חול = מחולל, בורא.

13. השאלה היא, כיצד ניתן להסביר את חוסר ההתאמה בגוף בין "אתה" = נוכח, לבין "אֶלֶל" = נסתר?

14. יש הסוברים, ש"אֶלֶל" איננו פועל, אלא שם עצם על משקל קָטַל התהליך שעברה מילה זו הוא כדלהלן: אֶלֶל < אֶלֶל (הקמץ הוא תשלום דגש) < אֶלֶל- (כמו דָּבָר < דָּבָר).
כנגד זו, קיימות גם סברה אחרת, הרואה ב"אֶלֶל" שיבוש של "אֶלֶל" — צורת הבינוני הקיימת בשורשים מסוימים בבניין קל (כגון: נָשָׁן, לָמַד, רָעַב וכיו"ב).

15. החוט המושלש:

- א. ספירה
- ב. ארבע
- ג. אביב
- ד. שבת
- ה. עירובי
- ו. שיר
- ז. בני
- ח. מצה
- ט. מים
- י. ים
- יא. קורבן

- יב. יין
- יג. מצרים
- יד. פסח
- טו. כלים
- טז. אליהו
- יז. שיר
- יח. מזה
- יט. כוסות
- כ. שני

16. תן ביטוי לביטוי:

- א. חושך מצרים: ויאמר ה' אל משה נטה ירך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך (שמות י' כא).

- ב. קשה כקריעת ים סוף: קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף (פסחים ק"ח, עמ' א').

- ג. סיני ועוקר הרים: שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם (ברכות סד, עמ' א').

- ד. כל דכפין: ייתי וייכול (הגדה של פסח). באופן מילולי, כפן = רעב, דהיינו, כל מי שרעב יבוא ויאכל.

- ה. ליל שמורים: ליל שמורים הוא לה... שמורים לכל בני ישראל לדורותם (שמות יב, מב).

- ו. שאור שבעיסה: המשמעות כפי שהיא מופיעה בשאלה איננה קיימת במקורותינו הקדומים.

ז. שאר ירקות:

שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, הלילה הזה (כולו) מרר (הגדה של פסח).

ח. שפך חמתו:

שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמך לא קראו כי אכל את יעקב ואת נדחו השמו (ירמיהו י' כה).

ט. "חכם של מה נשתנה":

השיר והשבח

פיוטים

יום ליבשה נהפכו מצולים

1. השיר חובר לפני כ-900 שנה.
2. המחבר הוא רבי יהודה הלוי, וזאת על סמך האקרוסטיכון ("צירוף של אותיות, שמות או פסוקים בראשי הטורים של השיר כגון... לפי אותיות שם המחבר ושם אביו").
3. א – 17.
- ב – 7-8.
- ג – הפזמון.
- ד – 5-6.
4. את הפיוט הזה מקובל לומר בשביעי של פסח, מכיוון שאז אירע נס קריעת ים סוף.
5. "יום ליבשה נהפכו מצולים" מושר בחלק מעדות ישראל גם בסעודת ברית מילה, וזאת על שום שלוש השורות: "הָבֵאִים

עמך בברית חותמך ומבטן לשמן המה נמולים. הִרְאָה אותותם לכל רֹאֵה אותם ועל כנפי כסותם יעשו גדילים. למי זאת נרשמת הכר נא דבר אמת למי החתמת והפתילתם.

6. תרמית — רמיה, זריקה.
- בת ענמית — מצרים (בראשית י' יג...ענמים).
- שולמית — עם ישראל (שיר השירים ז', א).

7. א — שורה 8.
- ב — שורה 10.
- ג — שורה 15-16.
- ד — שורה 8.
- ה — שורה 6.
- ו — שורה 18.

לחשוב מחשבות

עניינים שבמחשבה

1. א. הפליה ("פרוטקציה").
- ב. כפי שהנוסח ברישא של שני הפסוקים ("תפלה ל...") זהה, כך גם הסיפא זהה. דהיינו "משה" = "עני". הווי אומר, שהיחס לתפילתו של משה שווה ליחס כלפי תפילתו של עני, משמע ש"הכל שוין לפניו".
- ג. הדרשן מוציא את הכתוב מידי פשוטו בכל הקשור להנחת היסוד, העומדת מאחורי אמירתו של הקב"ה למשה — על פי פשוטו, אין מקום לתפילה מחמת קיצור הזמן (רש"י): לא עת עתה להאריך בתפילה שישאל נתונים בצרה, ואילו לפי מדרשנו, הסיבה להימנעות מהתפילה היא אחרת — העובדה, שכבר בני ישראל עשו זאת!

2. א. העובדה, שבפסוקנו אין התורה ניהגת כדרכה בפירוט תכני החק והמשפט, מביאה את רמב"ן למסקנה, שהפעם לא במצוות מקובלות קא עסקין.

ב.

בעוד שבדרך כלל מוטל קיום המצווה באופן מיידני, בפסוקנו אין הביצוע נדרש לאלה, אלא הלימוד הוא תיאורטי בשלב זה.

ג.

לפי ה"הוא אמינא", נראה שתחולת משפט התנאי, הפותח במילים "אם שמוע תשמע", היא מיידית — מכאן ואילך ולעתיד. מה שאין כן לפי פירוש רש"י, שממנו עולה, שתחולת משפט התנאי איננה מיידית, אלא אך ורק מאותו רגע בעתיד, שבו יוחלו על בני ישראל הציוויים הללו.

ד.

"חק ומשפט" אינם דינים והלכות, אלא הנהגות יום יום, שנועדו לשפר ולשכלל את צביונו של עם ישראל במדבר, בשיגרת היום-יום שלו שם.

ה. גמ' בבא קמא פא.:

ת"ר עשרה תנאין התנה יהושע [לאחר הכניסה לארץ] שיהו מרעין בחורשין ומלקטין עצים בשדותיהם ומלקטים עשבים בכל מקום חוץ מתלתן וקוטמים נטיעות בכל מקום חוץ מגרופיות של זית ומעין היוצא בתחילה בני העיר מסתפקין ממנו ומחכין בימה של טבריא ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה ונפנין לאחריו הגדר ואפילו בשדה מליאה כרכום ומהלכים בשבילי הרשות עד שתדר רביעה שניה ומסתלקין לצדי הדרכים מפני יתידות הדרכים והתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד ומת מצוה קונה את מקומו.

3. א.

הרמב"ן מעלה שלוש שאלות רקע.

ב.

שלושת הרגלים מאוזכרים בפרשיות הבאות: משפטים, (כי) תשא, אמור, פנחס, ראה, וסימן: מתאפי"י בחגים.

ג.

חורה, סמיכות פרשיות, תיארוך.

- א. ג. "והמצרים לא ידעו ונטבעו", דהיינו המצרים, אדוני הארץ, שתכונתם היתה מפותחת ביותר, לא ידעו כביכול על תופעת השפלה והגאות!
- ד. הוא עושה זאת, מכיוון שהם מבטלים את הנס הגדול, או — במקרה הטוב יותר — מגמדים אותו, שכן לדעתם זוהי תופעת טבע רגילה.
- א. הקב"ה הרג מדרכו של מלך בשר ודם בכך, שלא דאג להמתקת המים במרה לפני בואם שמה.
- ב. הקב"ה עשה כן, כדי ללמד את הדורות העתידיים מוסר השכל חשוב ביותר.
- א. השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, לא יתן לעולם מוט לצדיק (ההילים נה, כג).
- אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים (ברכות י).
- י. יושב הקב"ה וזן מקרני ראמים ועד ביצי כינים (שבת קז, י).
- א. ומופרנס אותנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה (ברכה יז).
- ד. לא! בעוד שקשיים באימונים מסייעים לאותו אדם ברגעים קשים בעתיד, הרי בענייננו, מפיק התועלת הוא צאצאו ולא הוא עצמו.
- א. המשותף הוא הרעיון בדבר היכולת לשיר ולהודות לקב"ה חרף התנאים הקשים השוררים מסביב.
- ב. בפרשת האזינו, המלאה תוכחות ונבואות קשות, נזכרת "השירה הזאת". כיוצא בזה הפסוק בתהילים: "אם חסד אשירה ואם משפט אשירה".
- בברכת המזון מברכים "הטוב והמיטיב" דוקא בזיקה לחורבן ביתר.
- א. הוא מפנה לברכת "יוצר אור ובורא חשך" הנאמרת דוקא ביום, ואל "גולל אור מפני חשך" המוזכרת דוקא בלילה.

- א. ג. גלותיות.
- ב. מהרעה של המתתם של שש מאות אלף הגברים בני דור המדבר צמחה טובה של תקומת דור חדש בעל זקיפות קומה.
- א. כשם שבעניינינו רצתה ההשגחה להקים דור זקוף קומה שלא כרע ברך לרודן המצרי, כך באשר לרקעו ההסטורי של משה, שלא השתעבד למצרים, אלא גדל בבית המלוכה, ויכול היה לצפות על הנעשה מלמעלה כלפי מטה ולא להיפך.
- א. לפי אבן עזרא, מכון הכתוב לעבר מושלם (past perfect), דהיינו נסיעת מלאך האלוקים אירעה לפני הנאמר לעיל... "דבר אל בני ישראל ויסעו" (פס' טו).
- ב. גם לפי רש"י, יש במקרא שימוש של עבר מושלם, אך לא על-ידי ה' ההיפוך אלא באמצעות הקדמת הנושא לנשוא: "והאדם ידע את חוה אשתו" (תמורת: "וידע האדם את חוה אשתו"), וראה שם, בראשית ד, א.
- א. כל אחד מהפסוקים יט, כ וכא בפרקנו מכיל שבעים ושתיים אותיות.
- ד. יו"ד = 20
- ה"י = 15
- ויו"ן = 22
- ה"י = 15
- סה"כ = 72
- ה. לפי הערותיו של מנחת ש"י ליחזקאל, היו מהדורות, שבדן הופיעו המילים "הגולה" ו"מראות" בכתב חסר, כך שבדן אכן הגיע מספר האותיות לע"ב.
- א. כוונתם לתופעת השפלה.
- ב. חומת מים מימין ומשמאל (לבני ישראל) אינה עולה בקנה אחד עם מאפייני השפלה — נסיגת המים בכיוון אחד לאחר.

ד. גם בעניינינו יש ביטוי ליכולתו של היהודי להתרומם מעל הקשיים: דווקא בתקופת החורבן מאוחר החג כ"חג הפסח", מונח בעל קונוטציה חיובית ביותר, היות שאנו זקוקים לו בשעותנו הקשות.

א. לפי הפירוש המקובל, מסתפקת ההגדה בציון אפיונם של ארבעת סוגי הבנים, וזאת אולי כדי ליישב את השאלה בדבר ארבע הפעמים שבהן הם מוזכרים בתורה. על פי הרב סורוצקין, המפרש את "אחד" במשמעותה התלמודית "בין", מפנה בעל ההגדה תביעה לאב: מחובתן להתייחס לכל אחד מילדיך, על גוניהם השונים: "בכולם חייב האב לטפל ולספר להם ביציאת מצרים כל אותו הלילה של פסח".

ב. המחבר מעמידנו על כך, שחובה על האב לספר ביציאת מצרים הן עם הבן החכם שכביכול איננו זקוק עוד לסיוע — עבור דרך שני הבנים ה"אמצעיים", החם ושאנו יודע לשאול — והן עם הבן הרשע שאולי איננו מוכן להאזין לדבריו. הצורך במסורת הדורות הוא המהווה את הסיבה לחובה זו.

דברי חכמים וחידותם

חידות בחרוזים

- אם אדם מכה — משמיט — את האות ע שבמילה "עברו", אזי התקבל היתרה = בדו. מי שיעשה פסח באחד מימים אלו — ב, ד, ו — "לא תאבה לו ולא תשמע אליו", (שהרי "לא אדיו ראש ולא בדיו פסח").
- יצוין, שנוסח החידה מושתת על שלושה פסוקים בתורה:
- א. שמות כא, כ.
- ב. שמות יב, מח.
- ג. דברים יג, ט.

2. צור = צור ישראל, הקב"ה.
- ציר = שליח = משה.
- צאן = עם ישראל.
- צר = אויב = מצרים.

3. כשחלה פרשת "שמיני" בארץ ביום שבו חל שמיני של פסח בח"ל, קוראים שם את פרשת שמיני (עד "שני") שמונה פעמים:

- ח שבת פרשת "שמיני" בחו"ל — שחרית — כל הפרשה (בארץ קוראים תזו"מ).
- ז יום ה שלפניה, שחרית — עד שני.
- ו יום ב שלפניה, שחרית — עד שני.
- ה שבת שמיני של פסח בחו"ל (בשחרית — קריאה מיוחדת). במנחה — עד שני.
- ד שבת, א דפסח, במנחה — עד שני.
- ג יום ה שלפניה, שחרית — עד שני.
- ב יום ב שלפניה, שחרית — עד שני.
- א שבת הגדול, פרשת צו, במנחה — עד שני.

4. ציפורה, אשת משה, לא נכחה במעמד יציאת מצרים. עובדה זו מתבקשת מהנאמר בשמות ד, כ: ויקח משה את אשתו ובניו וירכבם על החמר (ספורנו: להוליכם מן המדבר למדין ולבית חמיו) וישב ארצה מצרים (ספורנו: הוא לבדו אחר שילחיהם).

על שיבתם של ציפורה ובניה אל משה שומעים אנו אך ורק לאחר יציאת מצרים, בפרשת יתרו: ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלקים (שמות יח, ה).

5. מידענו שכח להימנות על קורבן פסח, ולכן לא יצא ידי חובתו, שכן הפסח "אינו נאכל אלא למנוי" (זבחים ה, ח).
6. "לחם עוני" לעומת "מצה עשירה" (= מצה אפיה מבצק שנלוש בבריצים או ביין או בשמן או בדבש וכיוצא באלה).

7. ראש שמי באמצע המילה "שמי" = מ.
אמצע שמי – האות האמצעית בשמי – בראש "שמי" = ש.
סוף שמי הוא חצי האות הסופית של "שמי" (ו) = ה.
השם הוא איפוא משה.

לחכימא ברמיזא

אתגרים לשוניים

1. מצות.
2. מצות (מצה = ריב).
3. כורך (הלל הזקן היה כורך מצה ומרור).
4. מצה שרויה (שרוי = מותר. למנהגים מסוימים, מצה שרויה אסורה בפסח).
5. חזרת.
6. כזית.
7. חדר גדיא.
8. מה נשתנה.
9. כרפס.
10. מים שלנו.
11. ארבע כוסות.

לחכימא ברמיזא

12. מגיד.
13. אפיקומן.
14. תם.
15. צפון (= אפיקומן).
16. יחץ.
17. שבת הגדול.
18. מצה שמורה.
19. חמץ שעבר עליו הפסח.
20. פסח שני.
21. מסובין.
22. דם.
23. כנים.
24. ערוב.
25. ברד (בדר = פיזר).
26. שחין.
27. ארבה (אברה = כנף).
28. לחם עוני.
29. חשך.

- מאל"ף ועד תי"ו
 48. עירוב החומין.
 49. עירוב תבשילין.

מאל"ף ועד תי"ו חידון אלפביתי

1. א — ארבע כוסות.
2. א — ארבע קושיות.
3. א — אדיר הוא.
4. ב — בדיקת חמץ.
5. ב — בני ברק.
6. ג — גדיא.
7. ג — גמר את ההלל.
8. ג — גנות.
9. ד — דייגו.
10. ד — דצ"ך עד"ש באח"ב.
11. ה — הלל.
12. ה — הגעלת כלים.
13. ה — הגדה.
14. ו — והיא שעמדה.
15. ז — זמן הירוחה.
16. ז — זרוע.
17. ח — חכם.
18. ח — חסה.
19. ט — טל.
20. י — יחץ.
21. כ — כורך.
22. כ — כל דכפין.
23. ל — לוחות הברית.
24. ל — לבן.
25. ל — לא לנו.

- 462 פסח — תשובות
30. מצה שמורה.
31. מצה עשירה.
32. "קרבן פסח".
33. ליל הסדר.
34. שולחן עורך.
35. תרח ("תרח זקן").
36. דייגו (יש 15 כאלו בהגדה).
37. אחד מי יודע.
38. מה נשתנה.
39. מצה עשירה.
40. ספירת העומר.
41. אסרו חג (חג' = עולה לרגל למכה).
42. ארבע קושיות (כושיות).
43. בדיקת חמץ (צח"ם = צוות חקירה מיוחד).
44. הגדה (גד = מזל).
45. הגעלת כלים ("מגעיל" = דוחה).
46. מימונה.
47. ברכת האילנות.